

**ОПАЗВАНЕ И ИЗСЛЕДВАНЕ НА СУХОЗЕМНИТЕ КОСТЕНУРКИ
(*TESTUDO* spp.) в БЪЛГАРИЯ
(1998 – 2003)**

**Георги Попгеоргиев, Българско дружество за защита на
птиците /BirdLife Bulgaria
Пловив 2003**

Опазване и изследване на сухоземните костенурки (*Testudo* spp.) в България (1998 – 2003)

1. Законов статус.

Двата вида сухоземни костенурки, Шипобедрената (*Testudo graeca* Linnaeus) и Шипоопашатата (*Testudo hermanni* Gmelin) са световно застрашени видове влечуги включени в Червения списък на Международния съюз за защита на природата (IUCN-2002). Поставени са в следните категории: *T. graeca* – уязвим (VU A1/cd), *T. hermanni* – нисък риск (LR/nt). Костенурките са включени в ратифицираните от България Бернска конвенция, Вашингтонска конвенция (CITES) и Директива 92/43 на ЕИО за запазване на природните местообитания на дивата флора и фауна.

2. Разпространение и относителна численост на костенурките в България.

На територията на България се среща подвидът (*T. h. boettgeri*) на шипоопашатата сухоземна костенурка и подвидът (*T. g. iberica*) на шипобедрената сухоземна костенурка.

В по-голямата част от територията на страната двата вида се срещат съвместно (Fig. 1). *Testudo hermanni* не се среща в същинска Добруджа на североизток от линията Русе-Шумен-Варна), въпреки че в миналото е била съобщавана оттам. *Testudo graeca* не е известна на северозапад от линията Никопол-Главаци-гара Земен въпреки, че срещата и по на запад от тази линия не е напълно изключена. Шипобедрената костенурка липсва и на много места в най-равнините части на Северна България и Тракия, където е унищожена от развитието на модерното земеделие, общото изменение на ландшафта или вследствие на пряко избиване. Най-високо разположените находища на *Testudo hermanni* в България (а също и в целия ареал на вида!) се намират на 1400-1450 м н.м.в. (Огражден, Малешевска планина, Беласица, югозападни склонове на Пирин). *Testudo graeca* е установена до около 1300 м н.м.в. в България.

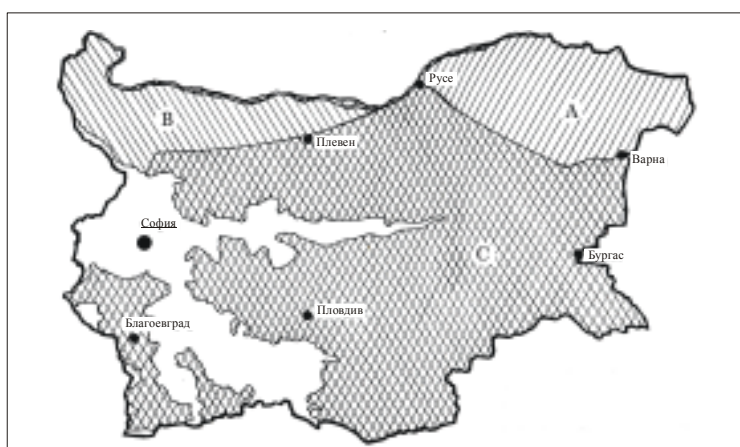

Fig. 1: Distribution of the tortoises in Bulgaria (after Lazarkevich-Stancheva, 1997). A– *Testudo graeca*; B– *Testudo hermanni*; C– sympatric occurrence.

Най-висока плътност и относителна численост на костенурките в България е установена в Източните Родопи (около 20-25% от популациите на всеки от двата вида в страната). Основните причини са ниската степен на интензификацията в селското стопанство, ниско хълмистия релеф, мекия климат, състава на растителните съобщества и традиционните земеделски практики в този район (липса на едроплощно земеделие). Сравнително висока е популационната плътност на костенурките в прилежащите Сакар планина и Дервентските възвишения, Странджа и в южните части на Струмската долина (Beshkov, 1993).

3. Основни лимитиращи фактори.

3.1. *Интензивно селско стопанство.*

В миналото създаването на големи монокултурни блокове в равнинните райони е допринесло значително за унищожаване на популациите на костенурките в аграрните райони на Тракийската низина и Добруджа. Днес на практика този процес е преустановен, популациите на костенурките в тези райони са практически унищожени и само по периферията на места са останали малочислени, скелетни популации.

3.2. *Строеж и експлоатация на инфраструктурни съоръжения.*

Усвояване на терени за строителство на курорти и инфраструктурни съоръжения (трасета на подземна и надземна енергопреносна и съобщителна мрежа, напоителни системи, пътища и др.), както и тяхната експлоатация. Преките последици са унищожаването на местообитания, разкъсване на популациите и унищожаването на екземпляри по време на строителството. В настоящето влиянието се предполага, че не е високо но с влизането на страната в ЕС (към 2007 г.) значението му ще се усили.

3.3. *Събиране за търговия с цел консумация.*

Костенуркоядството е традиционно за част от българите католици, обитаващи района на гр. Пловдив, населението на някои южни общини и циганското малцинство. Католическата общност в България формира нелегален пазар за костенурки за консумация. Например на животинския пазар в гр. Раковски през 2002 г., костенурки са били продавани в сезалови чували на цена от 2 лв. (ок. 1 EURO) за екземпляр. Представителите на циганското малцинство и българите от южните покрайнини никога не си купуват костенурки за консумация. Те събират костенурки за пряка консумация или за продажба.

Особено опасно е дивото лагеруване на ромски катунци в райони с висока плътност на костенуркови популации (напр. Странджа, Източните Родопи). Местни лесничейства наемат като сезонни работници роми, чиито семейства живеят на открито в района, където се извършва сечта. Ромски групи се сформират и за събиране на билки и гъби. Изхранването на 20-50 човека е проблем, чието задоволяване разчита до голяма степен на добитите в гората продукти (гъби, билки, диви животни и др.), което води до рязко намаляване числеността и плътността на редица популации, включително и на сухоземните костенурки.

3.4. *Събиране и търговия за лечебни цели.*

Съгласно поверията на народната медицина, употребата на органи или кръв от костенурки помага при лекуването на рак, левкемия, импотентност и други тежки заболявания. Най-често единични костенурки се доставят на клиенти по заявка чрез обява във вестник или електронна медия.

3.5. Събиране за домашни любимци (живи сувенири).

Събирането на сухоземни костенурки за домашно отглеждане е много често явление. Изземват се основно дребни и средно големи екземпляри. Освен като домашни любимци те се събират и за излагане в зоокътове към ресторанти (главно в курортите по Черноморието, но и другаде), където служат като атракция за посетителите. През 2002 г. от ресторант в Хасково са иззети 9 екземпляра незаконно притежавани сухоземни костенурки.

Тревожен е факта, че в редица предавания и статии на национални и местни медии се лансира отглеждането на сухоземни костенурки в домашни условия. През 2002 г. в някои телевизионни предавания (напр. сутрешния блок на bTV, Канал 1 – "За животните с любов" и др.) са засечени репортажи за домашно отглеждани сухоземни костенурки.

Друг не малък проблем е отглеждането на костенурки в детските градини, като атракция и играчки на децата. През 2003 г. са конфискувани 29 костенурки от 3 различни детски градини в Пловдивско.

В края на лятото или през есента проблем се превръща освобождаването/разселването на костенурки в напълно неподходящи за тази цел места- например в планински курорти (х. Алеко, 1800м на Витоша край гр. София) или в райони където костенурки не се срещат.

3.6. Събиране за изработка на украшения.

Събирането на сухоземни костенурки за изработка на сувенири (пепелници, различни украшения и др.) се наблюдава най-често по Черноморските курорти. В периода 2001-2002 г. служители от РИОСВ-Бургас са конфискували голям брой коруби на сухоземни костенурки, продавани на сергии с рапани, корали и други морски животни. За изработката на сувенири от коруба на костенурки от природата се изземват главно малки до средно големи екземпляри.

3.7. Нелегален износ от България.

Незаконният износ на редки и защитени видове влечуги (вкл. и на сухоземни костенурки) е явление, за чиито мащаби нямаме точни данни. До този момент има редица констатирани опити за нелегален износ на сухоземни костенурки. Последният засечен такъв е от 02.06.2001 г., когато служители от ГКПП ферибот гр.Видин конфискуват от граждани с немски произход 32 костенурки, от които 5 са сухоземни, а 27 са били водни. Има редица не потвърдени сведения за наличието на организирани канали за износ на защитени видове влечуги главно за страните от Западна и Централна Европа. В много от случаите екземплярите се събират от значими находища на влечуги, предимно в Южна България, за които има публикувана информация. Има констатирани и обяви за продажба в САЩ на средиземноморски костенурки с неизвестен, но нелегален произход.

3.8. Нелегална вътрешна търговия.

В редица тържища и зоомагазини в страната се продават живи сухоземни костенурки, събирани от диви популации в различни региони. С навлизането на интернет технологиите в България все по-често се появяват зоосайтове, в които за продажба се предлагат защитени видове земноводни и влечуги, включително и сухоземни костенурки. В много от случаите, определени видове се събират по предварителна заявка от клиент. Липсата на опит за противодействие срещу този вид незаконна дейност и големите възможности, които предоставя "мрежата" за бърз обмен на информация между нарушителите силно възпрепятстват борбата срещу "виртуалната" търговия със защитени видове. Това от своя страна определя възможността за бъдещото и разрастване.

3.9. Пожари.

В резултат на недобро стопанисване и управление на горите и селскостопанските площи, през последните години пожарите се превърнаха в значим фактор водещ до локална загуба на биологично разнообразие. Предвид твърде ограничените възможности на костенурките за бягство от пламъците може да се предположи, че те са едни от най-многочислените жертви. След пожара през лятото на 2001 г. в Ивайловградско, служители на държавното лесничейство и местните жители са намерили голям брой изпечени костенурки. След голям пожар в Сакар през 1997 г., за линеен трансект от около 2 км са били намерени 94 коруби на костенурки.

4. Резултати от извършените дейности по опазването на сухоземните костенурки в България (1998 – 2003)

4.1. Предприети законодателни мерки за опазване на сухоземните костенурки в България.

В България сухоземните костенурки са защитени от ЗАКОНА ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (ЗБР) в сила от 09.08.2002) като са включени в Приложения № 2 и 3, по силата на които се предвижда максимален защитен статус. Те попадат и под защитата на НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС (НК) на Република България.

4.1.1. Национални стратегии и планове.

Основен стратегически документ е НАЦИОНАЛНИЯТ ПЛАН ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (THE NATIONAL BIODIVERSITY CONSERVATION PLAN) (МОСВ, 2000), където и двата вида костенурки са посочени като приоритетни за подготовка на планове за действие с цел тяхното опазване.

4.1.2. Национален план за действие за опазване на сухоземните костенурки в България.

По проект на БДЗП финансиран от Българо-Швейцарската програма за опазване на биоразнообразието през 2002 г. беше изготвена чернова на "Национален план за действие за опазване на сухоземните костенурки в България". Този план систематизира цялата налична информация за сухоземните костенурки в страната,

определя насоките, конкретизира стъпките, дефинира институционалните отговорности, предлага и бюджетна рамка на средствата необходими за бъдещото решаване на проблема по опазване на тези два световно застрашени вида. Основната цел на Плана е опазване и свеждане до минимум драстичното намаляване на сухоземните костенурки в България. Планът беше обсъден на няколко работни срещи с участието на широк кръг от специалисти, представители на научните институти на БАН и заинтересовани НПО (Petrov et al., 2003). След приемането на Наредба № 5 / 01.08.2003 на МОСВ за условията и реда за разработване на плановете на действие за растителни и животински, Планът предстои да бъде официализиран от МОСВ, с което ще се превърне в основния документ за провеждането на консервационните, научните и законодателни действия по опазването на костенурките в България.

4.2. Въвеждане на политики, които осигуряват дългосрочно опазване на сухоземните костенурки и техните местообитания.

4.2.1. Съгласуване на действията за опазване на сухоземните костенурки между различните контролни органи в България, в това число МОСВ, МВР, РУГ, НПО и други заинтересовани страни.

В края на 2001 год. се сформира "Национална работна група за опазване на сухоземните костенурки в България". В групата участват голям брой експерти заинтересовани от проблемите за опазване на херпетофауната в страната. До този момент са проведени две срещи на работната група (November, 2002; March, 2003), като предмета на дейността е разширен и понастоящем функционира като "Национална работна група за опазване на земноводните и влечугите в България" (НРГОЗВБ). Целта на създадената група е обединяване усилията на експерти от различни институции за опазване на земноводните и влечугите в страната.

В момента една от основните насоки, в която се работи е създаване на междуведомствена работна група с експерти от посочените горе институции. По този начин целим постигане на максимално ефективни действия за предотвратяване на незаконния улов и търговия с двата вида в страната. През 2003 г. теренния контрол по опазването на костенурките беше включен като приоритетна дейност в план-програмата на Консултативния съвет по охрана на горите към РУГ Кърджали.

4.2.2. Провеждане на семинари в рисковите райони с представители на контролните институции: РУГ, ДЛ, РИОСВ, структурите на МВР и прокуратурата.

Разясняването на природозащитното законодателство, в частност на мерките и пътищата за опазване сухоземните костенурки и други защитени видове влечуги е от ключово значение за повишаване на ефективността в теренния контрол по места. През изтеклия период за проведени множество семинари във всички най-важните региони, в които участваха представители на всички контролни органи. През 2003 год. бяха проведени два курса за обучение на митнически служители, инспектори по биоразнообразие към РИОСВ и експерти от ДВСК, които бяха обучени как да определят и контролират видовете включени във Вашингтонската конвенция (CITES), обект на износ, внос или транзит през България.

4.2.3. Включване на конкретни мерки за опазване на сухоземните костенурки при разработване на плановете за управление на защитени територии.

Такива мерки бяха включени в главата "Програми и проекти" към плановете за управление на Природен парк "Странджа" и ПП "Сините камъни".

4.2.4. Установяване на контакти със зоопаркове и центрове за рехабилитация.

НРГОЗВБ установи контакти със зоопаркове и центрове за рехабилитация с оглед на възможността за функционирането им като места за събиране на доброволно предадени или конфискувани екземпляри преди връщането им в естествените местообитания.

4.2.5. Изготвяне на механизъм за стимулиране на местното население и държавни служители за противодействието срещу браконьерския улов на сухоземни костенурки.

За постигане на по-голяма заинтересованост от страна на държавните служители и местното население през 1998 г. по проект "Източни Родопи" изпълняван от БДЗП и финансиран от Българо-Швейцарската програма за опазване на биоразнообразието, беше създадена система за материално стимулиране на служители заловили браконieri на сухоземни костенурки, както и граждани подали информация довела до тяхното задържане. Тези награди доведоха до засилване на интереса и познанията на контролните органи от различните институции, като това от своя страна допринесе до увеличаване на процента на заловени браконieri. Само за 2002 година са раздадени 232 EURO, разпределено на 11 човека.

4.2.6. Повишаване на човешкия ресурс и потенциал за реализиране целите по опазване на сухоземните костенурки в България.

В тази насока през последните бяха положени големи усилия за целево привличане и обучение на млади хора в дейностите по опазване на сухоземните костенурки в България. Това се явява и един от основните приоритети при реализираните на проекти в тази насока. До този момент чрез дейностите за опазване на двата вида са въввлечени трима платени служители и над 30 доброволци, което е и основната причина за развитие и разширяване на целенасочената програма за опазване на херпетофауната страната. Странични дейности по опазване на сухоземните костенурки са включени и в преки проекти за опазване на лешоядните птици в България.

4.3. Преки природозащитни мерки.

4.3.1. Провеждане на организирани съвместни акции с представители на РУГ, МВР, РИОСВ, природозащитни НПО и други заинтересовани страни.

Целенасочени проверки за опазване на сухоземните костенурки в България започнаха да се провеждат през 2002 г. по проекта на БДЗП "Намаляване на браконьерството на сухоземните костенурки в Източни Родопи". В рамките на този проект са извършени 16 теренни проверки на територията на Източни Родопи и гр. Раковски. По време на тези акции беше констатирано само едно нарушение - конфискувани бяха 16 сухоземни костенурки от полицаи, служител на РПУ - Раковски. Въпреки малкия брой на констатираните нарушения, проверките

спомогнаха изключително много за повишаване на вниманието и капацитета на контролните органи относно опазване на тези видове.

През лятото на 2003 г. с помощта на РУГ и РПУ- Кърджали бяха проведени три масирани проверки на територията на Източните Родопи (Източни Родопи е ключово място за съхранението на популациите от сухоземни костенурки в страната, тук са регистрирани и най голям брой случаи на браконьерски прояви). По време на акциите са контролирани всички входно-изходни пътни пунктове на територията на Източни Родопи. Общия брой на проверените превозни средства е 1048, освободени са 70 сухоземни костенурки и са задържани 5 нарушителя, четири от които са подведени под наказателна отговорност.

4.3.2. Създаване и подържане на Национална база данни за незаконен улов, търговия и износ на сухоземни костенурки.

През 2002 г. по инициатива на НРГОЗВБ се създаде **Национална база данни за незаконен улов, търговия и износ на сухоземни костенурки**. Базата от данни съдържа информация за пресечените опити за улов и търговия с костенурки, проведените следствени и наказателни дела, персонална информация за браконьерите и т.н.. Основните цели за нейното създаване е установяването на организирани нелегални канали и провеждане на ефективно противодействие спрямо тях. Базата данни се управлява от БДЗП- клон Пловдив и се актуализира с всеки нов констатиран случай на заловени браконiere.

5. Мониторинг и научни изследвания.

По инициатива на НРГОЗВБ, в началото на 2003 г. експерти от НПМ и ИЗ на БАН разработиха стандартно приложима методика за маркиране на сухоземните костенурките по географски райони. Основната цел на тази методика е установяването на произхода и връщането на заловените от браконьерите костенурки по местата от където са събрани. Преди освобождаването си, всяка конфискувана от браконiere през 2003 г. костенурка беше маркирана и заведена в база данни. През 2004 г. е предвидено провеждането на национално изследване за разпространението и относителната численост на костенурките в България по методиката на Beshkov (1993) (анкета до всички населени места в страната и теренни проверки в землищата на над 100 селища). НРГОЗВБ ще съдейства и подпомага всички студенти и доброволци, които проявят интерес за провеждането на регионални изследвания на различни аспекти от биологията и екологията на двата вида костенурки.

6. Повишаване на осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи.

6.1. Издаване на печатни материали (плакати, брошури, стикери и др.) за популяризиране опазването на сухоземните костенурки и техните местообитания в България.

Първият плакат за опазване на сухоземните костенурки ("Защитени от закона") в страната е публикуван през 1985 г. и най-активно е разпространяван в периода 1986-1988 г. През 1998 г. МОСВ издава цветен плакат "Защитени влечуги", който не получава голяма известност. През 2002 г. БДЗП издава плаката "Сухоземните

костенурки изчезват от България”, както и плаката “Световно защитени видове в Източните Родопи” със снимка и текст за костенурките. Костенурки присъстват и в други плакати издадени от различни природозащитни НПО.

Информация за защита на двата вида е популяризирана и чрез издаване на брошури. През 1997 г. в Източните Родопи е издадена диглянка “Костенурките в Източните Родопи”. През 2002 г. БДЗП издава дигляна “Как да действаме при залавяне на събирачи на сухоземни костенурки”, която се разпространява сред основни контролните органи - служители на МВР, държавните лесничейства, агенция МИТНИЦИ и други. През 2002 г. РУГ-Бургас издава цветен стикер, популяризиращ природозащитния статус на сухоземните костенурки, а през 2003 г. такъв стикер е издаден и от БДЗП.

От изнесените резултати ясно се вижда тенденция към увеличаване броя на издадените информационни материали. Това от своя страна доведе до повишаване на информираността сред целевите групи за природозащитния статус и необходимостта от опазване на двата вид в страната.

6.2. Разпространение на информационни материали.

През последните години особено активно е разпространяването на печатните материали в периода 1998-2003 г. Материали са раздавани по време на семинари, курсове за обучение, както и неофициални срещи с представители от различни институции (РУГ, МВР, Общини, кметства, учебни заведения и др.). През 2002 и 2003 г. бяха проведени и целенасочени кампании за разпространение на информационни материали в рискови райони на страната, където браконьерството на сухоземни костенурки е особено интензивно. В тези кампании са въвлечени голям брой доброволци, както и служители на държавни институции.

6.3. Отразяване на въпросите свързани с опазването на сухоземните костенурки в регионални и национални електронни и печатни медии.

През последните 30 г. са публикувани голям брой статии популяризиращи природозащитния статус и проблематиката за защита на сухоземните костенурки у нас, като основен принос за това има д-р Вл. Бешков от ИЗ при БАН. През последните няколко години БДЗП, БШПОБ, както и експерти от НПМ се включват активно в отразяване на проблематиката с опазването на двата вида в печатните и електронни медии. През 2002 г. са излъчени и публикувани 38 статии и предавания. За 2003 г. броят им до началото на септември е 26 броя. Така изнесените данни са проследени от БДЗП и не са представителни, тъй като липсва информация за резултатите от проведени медийни кампании от други организации и институции.

6.4. Изготвяне на интернет сайт съдържащ богата информационно-образователна база от данни.

За популяризиране необходимостта от опазване на сухоземните костенурки в национален аспект, през 2003 г. БДЗП публикува интернет сайт (www.testudo.hit.bg). Сайта съдържа актуална информация за двата вида сухоземни костенурки и синтезирана презентация на всички дейности реализирани за опазването на двата вида в страната.

6.5. *Провеждане на образователни програми за опазване на българската херпетофауна и в частност на сухоземните костенурки.*

6.5.1. Образователни дейности в училища.

През 2001 г. на територията на общините Хасковска и Кърджалийска са проведени семинари с участието на учители от региона. За координиране на работата по образователната програма през 2002 г. БДЗП организира семинар съвместно с РИО на МОН – гр. Пловдив и различни НПО. Проведени са и множество терени занимания с ученици и преподаватели от различните учебни заведения, които целят придобиване на теренен опит, затвърждаване на теоретичните познания по биология и мотивиране на учениците за участие в преки природозащитни дейности.

6.5.2. Провеждане на природозащитен кръжок и подпомагане дейностите на училищните екоклубове.

През 2001 г. по проект на БДЗП започна и провеждането на кръжок с най-заинтересованите деца в гр. Пловдив. Подобен кръжок бе създаден и в гр. Раковски с оглед на засиления природозащитен интерес от страна на учениците. Резултат от реализираната образователна програма в гр. Раковски бе отпускането на субсидия за допълнителни часове от Общинската администрация за провеждането на кръжок по природозащита. Експерти от НРГОЗВБ активно участват в планирането на програмите за обучение по биология, периодично предоставят информационни материали (книги, плакати, дигиталки и стикери), видеоматериали с природозащитна тематика, както и на диапозитиви за временно ползване.

6.5.3. Провеждане на образователни кампании сред студенти от висши учебни заведения (ВУЗ).

За повишаване нивото на човешкия потенциал в природозащитните дейности, през 2003 – 2004 г. БДЗП изпълнява проект "Развитие на човешкия потенциал: обучение и въвличане на млади хора в дейности за целите на природозащитата в Източни Родопи". Дейностите по проекта продължават и понастоящем с провеждането на природозащитни лекции и теренно обучение на студенти.

6.6. *Издадени през последните години методически пособия свързани с опазването на сухоземните костенурки.*

През последните години БДЗП издава различни сборници и учебни помагала. От тях, по-важни за опазването на костенурките са "Живият свят на Сакар" (2000), "Животинският свят на Източни Родопи" (2001), "Световно застрашените видове срещащи се на територията на Пловдивска област" (2002), "Protected Areas in Eastern Rhodopes and Sakar Mountains" (2002). През 2002 г. излиза от книгата "Amphibians and Reptiles of Bulgaria" (Beshkov & Nanev, 2002).

7. Основни дейности за опазване на сухоземните костенурки в България (2004 – 2009)

7.1. *Законодателни.*

- Допълване и подобряване на съществуващите наказателно-процесуални разпоредби.

- Допълване и усъвършенстване на ЗБР, Чл. 125 раздел "Опазване на растителни и животински видове".

7.2. *Политики.*

- Да се и прилага и актуализира ежегодно националния план за действие за опазване на сухоземните костенурки;
- Да се съгласуват действията по опазване на сухоземните костенурки между различните контролни органи в това число РИОСВ, МВР, РУГ, НПО и други заинтересовани страни.
- Опазването на сухоземните костенурки да бъде интегрирано в цялостната стратегия по контролните дейности на НУГ.
- Да се проведат семинари в рисковите райони с представители на държавните лесничейства, РИОСВ, структурите на МВР и прокуратурата с цел обучение и съгласуване на мерките за опазване на сухоземните костенурки и запознаване с настоящия план.
- Да се насърчават и да се съдейства на екипите, разработващи плановете за управление на защитени територии да включат като спешни и приоритетни мерките за опазване на сухоземните костенурки.

7.3 *Международно сътрудничество.*

- Да се осигури обмен на информация с международните организации и институции работещи за опазването на костенурките, както и да се координират съвместни действията за опазване на граничните популации от сухоземни костенурки.

7.4. *Регионално планиране.*

- Включване на дейности по опазването на сухоземни костенурки в общинските планове за опазване на околната среда.
- Включване на дейности по опазването на сухоземни костенурки в лесоустройствените планове на НУГ.

8. Природозащитни мерки.

8.1. *Преки природозащитни мерки за местообитанията на видовете.*

- Придаване на висока степен на законова защита (обявяване на Защитени зони) на места с висока численост на сухоземните костенурки и на такива, където числеността им клони към критичен популационен минимум.
- Спомагане разработването на планове за управление на важни за сухоземните костенурки места и включване в тях на мерки, благоприятстващи тяхното опазване и размножаване.

8.2. *Преки природозащитни мерки за видовете.*

- Провеждане на организирани съвместни акции с представители на Държавните лесничейства, МВР, РИОСВ, природозащитни НПО и други заинтересовани страни.
- Провеждане на индивидуални проверки от страна на регионалните структури на МОСВ, МЗГ и МВР.
- Разпространение на информационни материали (плакати, стикери и брошури) по всички ГКПП с цел стимулиране активното им отношение за предотвратяване опитите за незаконен износ на сухоземни костенурки

- Поддръжка на база данни за незаконен улов, търговия и износ на сухоземни костенурки.
- Организиране на постоянно действаща система за финансово стимулиране на контролните органи и местните жители, които участват в залавянето на браконieri или подават информация за тях.

9. Мониторинг и научни изследвания

9.1. Мониторинг.

- Подготовка на методика за стандартизирана оценка за плътността на популациите в ключови места и дългосрочно проследяване на промените в тях.
- Прилагане и актуализиране на методиката за маркиране на костенурките по райони и места.
- Обучение на доброволци за извършване на маркиране и мониторинг на числеността.

9.2. Проучване.

- Провеждане на второ национално изследване за разпространението и относителната численост на сухоземните костенурки в България по методиката на Beshkov (1993).
- Поддръжка на базата данни за разпространението и числеността на костенурките в България.
- Костенурките като дял от хранителния спектър на грабливите птици в България.
- Проучване значението на паразитите по сухоземни костенурки като преносители на опасни заболявания.
- Оценка на въздействието на горските и полските пожари.

10. Повишаване на осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи.

10.1. Издаване на печатни материали (плакати, брошури, стикери и др.) за популяризиране на необходимостта от опазване на сухоземните костенурки и техните местообитания.

- Включване на текстове за статуса и значението на костенурките в учебниците за основните училища.
- Разработване и разпространение на образователни диапозитивни лекции за двата вида сухоземни костенурки.
- Изнасяне на лекции и беседи пред целеви групи за сухоземните костенурки и техните местообитания и нуждата от опазването им.
- Изготвяне на документален филм за биологията, екологията и природозащитния статус на сухоземните костенурки.
- Популяризиране на природозащитния статус на вида сред населението в рисковите райони.
- Разясняване риска от употребата на месо, кръв и яйца от костенурки за храна или като лечебно средство поради опасност от заболяване от салмонела, лептоспироза и други тежки заболявания.

11. Необходими средства за обезпечаване на дейностите по опазването на костенурките в България (2004-2009).

11.1. Досегашни донори.

Основните донори на дейностите по опазване на сухоземните костенурки в България през изминалите 5 години са Българо-Швейцарска програма по опазване на биоразнообразието, Bio/Zoo Information, Terrarium "Vissenbjerg" и Община Пловдив. Без тяхната финансова подкрепа изпълнението на заложените дейности би било невъзможно, за което искаме да изкажем нашите благодарности.

Вземайки под внимание, че основния процент от средствата за опазване на сухоземните костенурки са предоставени от БШПОБ и поради факта, че Програмата спира да оперира от юли 2004 год., съществува голям риск за възникване на потенциална криза по отношение финансовото обезпечаване на дейностите по опазване на сухоземните костенурки в България.

11.2. Необходими средства за периода 2003-2007 год.

№	Дейности	Средства търсени от български институции (НФООС и МЗГ) (EURO)	Чуждестранни донори (EURO)	Общо (EURO)
1.	Законодателни.		1 000	1 000
2.	Политики	11 500	5 050	16 550
3.	Природозащитни мерки	23 750	7 000	30 750
4.	Мониторинг и научни изследвания	7 100	3 750	10 850
5.	Повишаване на осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи	14 250	10 500	24 750
	ОБЩО	56 600	27 300	83 900

Използвана литература

- Beshkov V. 1993. On the distribution, relative abundance and protection of tortoises in Bulgaria. - Chelonian Conservation and Biology, 1 (1): 53-62.
- Beshkov V., K. Naney. 2002. Amphibians and Reptiles of Bulgaria. – Pensoft, Sofia-Moscow, 120 p.

- Lazarkevich-Stancheva I. 1997. Research on biology of the two tortoises *Testudo graeca iberica* Pallas 1814 and *Testudo hermanni hermanni* Gmelin 1789 in the Kresna Region.- M. Sci. Thesis, University of Sofia, Faculty of Biology, 75 p.
- National Biodiversity Conservation Plan. 2000. - MEW, UNDP, GEF, 59 p.
- Плачийски Д. 2002. Намаляване на браконьерството на сухоземните костенурки в Източните Родопи. - Project Final Report, BSPB, 10 p.
- Petrov B., V Beshkov, G. Popgeorgiev, D. Plachiiski. 2003. Action plan for the conservation of tortoises in Bulgaria.- BSPB, NMNH, MEW, 46 p.
- Попгеоргиев Г. 2002. Опазване на сухоземните костенурки в България. – Project Final Report, BSPB, 27 p.
- Попгеоргиев Г. 2002. Опазване на влечугите в България. - Project Final Report, BSPB, 5 p.
- Попгеоргиев Г. 2002. Опазване на застрашени земноводни и влечуги в България.- Project Final Report, BSPB, 9 p.